

Andrea Altadill Vallespí

L'EDUCACIÓ LLIBERTÀRIA: UNA ALTRA MANERA D'APRENDRE

TREBALL DE FI DE GRAU

dirigit per la Dra. Ramona Torrens Bonet

Grau de Treball Social

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2015

L'educació llibertària: una altra manera d'aprendre.

Andrea Altadill Vallespí

Resum

El sistema educatiu és un tema que sempre ha estat present en molts debats, creiem que ara és el moment de tornar-lo a agafar i reflexionar sobre aquest proposant-ne alternatives. El camí escollit en aquest article es dirigeix cap a les pedagogies llibertàries, és a dir, ens situem dins d'una perspectiva anarquista per tal de parlar dels principis i mecanismes d'aquestes pedagogies, traient-les de nou a la llum i recordant-les per tal de reivindicar-les. Donarem especial importància als dos corrents principals (teories no directives de l'educació, teories de caràcter sociopolític) que es diferencien dins d'aquest paradigma de l'educació llibertària on la responsabilitat, l'autogestió, l'autoritat i la llibertat prendran papers determinants. També farem referència a l'experiència de la creació de l'Escola Moderna de Ferrer i Guardia de l'any 1901, un concepte d'escola ben diferent al que ara mateix podem entendre com escola moderna.

Abstract

The libertarian education: another way of learning.

The education system is an issue that has always been present in many discussions, we believe that now is the time to take it back and reflect on this proposing alternatives. In this article will be focused in libertarian pedagogies. We will analyze the principles and mechanisms of these pedagogies from an anarchist perspective, bringing them to light and reminding to claim them. In here we distinguish two main thoughts, non directive theories of education and socio-political theories of nature. They differ mainly in 3 determinant aspects of the education: libertarian responsibility, self-management, authority and freedom take papers determinants. We will also refer to the resulting experience after the creation of the Modern School Ferrer Guardia and 1901, a very different concept of school that nowadays we can name as "modern school".

Paraules clau

Educació llibertària, anarquia, autogestió, responsabilitat, llibertat.

keywords

Education libertarian anarchy, self-management, responsibility, freedom.

La rellevància que té el sistema educatiu alhora de construir la nostra realitat social és la guspira que ha encès la realització d'aquest article. Es creu oportú i necessari fer una reflexió crítica sobre les institucions educatives tenint en compte les seves bases i els seus mecanismes.

L'objectiu final és desenterrar les pedagogies llibertàries, el procés d'aprenentatge que d'aquestes se'n desprèn i els pilars sobre els quals es fonamenten, per tal de reivindicar-les com una alternativa a les actuals, basant-se amb la postura de diversos autors i autores. Agafant com a punt de referència l'experiència de la creació de l'Escola Moderna (fundada principalment per un personatge reconegut arreu del món, Francesc Ferrer i Guardia). Aquest concepte d'Escola Moderna no fa referència a les escoles actuals ni al model seguit, sinó que és una escola concreta que funcionava d'una forma molt diferent a l'actual i va ser un antecedent per als models futurs. Més endavant es farà una explicació per deixar clar com sorgeix aquesta escola. També es farà una breu exposició de les diverses teories anarquistes de l'educació que l'envolten per tal de contextualitzar-la dins d'aquestes.

Però abans de tractar aquestes pedagogies es realitzarà un breu repàs sobre les diverses alternatives educatives a partir de suport filmogràfic utilitzant els següents documentals:

“Viva la Escuela Moderna¹” i “La Educación Prohibida²”. El primer ajuda a construir una idea més clara de la experiència educativa dins de l'Escola Moderna. El segon documental nombrat ens porta per diversos tipus d'espais dedicats a l'aprenentatge passant per escoles lliures, escoles Waldorf, escoles Montessori i moltes altres. No s'aprofundirà en cap d'aquestes però s'extraurà la idea general que les connecta. L'amor als nens, a les nenes i a l'aprenentatge i la fermesa en la construcció d'un nou model educatiu.

Al llarg del text s'introdueix una dialèctica entre els atributs de les pedagogies llibertàries en contrast amb la realitat del sistema actual, sempre segons la visió anarquista.

¹ Dufour, A. (1997). Viva la Escuela Modern. 2015, de TVE Sitio web: <https://www.youtube.com/watch?v=TUHLrYluhXw>

² Doin, G. (2012). La Educación Prohibida. 2015, de Reevo Sitio web: <https://www.youtube.com/watch?v=-1Y9OqSJKCc>

Es farà referència a alguns dels principis generals de la pedagogia llibertària i, a continuació, es remarcaran els dos corrents divergents dins de l'educació anarquista (Les teories anarquistes de l'educació de caràcter no directiu i les de caràcter sociopolític). En última instància es persegueix despertar al lector invitant-lo a fer una valoració sobre les possibilitats d'aprendre d'una forma diferent a l'actual. Una forma que no es basi amb la competitivitat, l'individualisme, l'autoritat i la por. Una forma d'entendre l'aprenentatge i l'educació com un procés de creixement personal i de trencament amb tot allò establert fins ara. És moment de qüestionar-ho tot.

Abans de parlar del sistema educatiu actual seria interessant recordar quan i per què sorgeix l'educació i els conceptes que l'acompanyen: *pública, gratuïta i obligatòria*.

Tylor Gatto (2012), citat a un dels documentals, ens deixa una frase que introdueix una de les idees principals d'aquest article:

“Nuestro problema para la comprensión de la escolarización obligatoria tiene su origen en un hecho inoportuno: el daño que hace desde una perspectiva humana, es un bien desde una perspectiva del sistema.”³

Al segle XVIII amb el despotisme il·lustrat naix el concepte d'educació pública, gratuïta i obligatòria. L'objectiu d'aquesta educació o més ben dit, adoctrinament, era fomentar la disciplina i la obediència per tal d'evitar les revoltes.

Amb la Revolució Industrial sorgeix la necessitat de mà d'obra qualificada, jove i barata per tal de fer més rendible el funcionament de les fàbriques, treure el més elevat benefici amb les menors despeses. Els mateixos empresaris eren qui finançaven les escoles públiques, no per una millora de caire social alfabetitzant la població, sinó per un benefici propi. Així doncs, les escoles estan inspirades amb les fàbriques. S'havien de construir llocs que creessin individus autòmats i manipulables per a que el funcionament d'aquesta societat, basada en l'explotació de les classes més baixes i analfabetes, continués el seu camí.

Podem comparar el funcionament de les escoles inclús amb la cadena de muntatge que naix amb el Taylorisme, el mateix procés que s'aplica a les fàbriques per obtenir un

³ Font: La Educación Prohibida.(2012)

producte igual en grans quantitats es traslladat a les aules. Un estudiant entra a l'escola com una xapa metàl·lica sense cap ús i surt d'aquesta sent un engranatge que permet el funcionament del sistema.

L'objectiu de les escoles de fa 100 anys i l'objectiu actual no ha variat gaire. Actualment formem part d'un sistema sociopolític i econòmic anomenat capitalista. Per tant, la fi del sistema educatiu que forma part d'aquest no és cap altra que, mitjançant la por i el control social, aconseguir ciutadans dòcils i eficaços per al sistema.

Les taxes d'abandonament escolar segueixen sent força elevades, i quan això succeeix entenem que són els alumnes qui fracassen però potser ens hauríem de plantejar qui és el que està fracassant realment.

Carlos Espinosa en el documental "La Educación Prohibida" ja destaca que el sistema educatiu actual no busca res més que el desenvolupament curricular. Un sistema basat en la comparació d'individus per tal de poder avaluar a l'alumnat. Això porta intrínsec que s'hagi de competir per arribar a obtenir la puntuació més elevada, fomentant així l'individualisme. El punt de connexió de totes les experiències educatives que es presenten en aquest documental és la manera que tenen d'entendre l'educació. Una educació que tingui en compte que som ésser emocionals, que no deixi de banda res, refusant la fragmentació i defensant l'educació integral i holística. Una educació que es pot resumir amb aquests tres conceptes: cap, cor i mans.

Per aquests professionals la motivació és un pilar fonamental. És necessari motivar aquelles ganes d'aprendre i de descobrir, però inclús així podríem equivocar-nos. A les escoles tradicionals es suprimeix la curiositat de la canalla des d'un bon principi dictant normes de forma continuada indicant el que s'ha de fer en tot moment. Els nens i les nenes aprenen quan volen aprendre, quan per si mateixos decideixen que volen fer-ho. Des d'aquesta perspectiva, no ha de ser una preocupació deixar que sigui una lliure elecció el moment en el que ho vulguin fer. De la mateixa manera que un bosc no ha de ser cuidat per a que creixi, els petits tampoc han de ser forçat a aprendre. Només ens hem de preocupar de proporcionar-los situacions en les que els hi sorgeixin dubtes i noves experiències posant-los al seu abast les eines necessàries per a resoldre les preguntes que els hi apareixen.

Ens trobem davant d'una paradoxa entre la curiositat i l'escolarització. Per una banda, quan vas acompanyat d'un nen pel carrer contínuament pregunta coses sobre tot el que l'envolta i té una voluntat increïble per conèixer el seu entorn i, per l'altra, generalment als nens no els hi agrada anar a l'escola, ho viuen com quelcom angoixant i avorrit. Per què succeeix això si l'escola hauria de ser un espai on els nens poguessin deixar fluir la seva curiositat i no un lloc que mati qualsevol impuls d'anar més enllà, que acabi exterminant la curiositat innata dels nens i les seves ganes d'aprendre.

És necessari fomentar la independència i l'autonomia de cada individu, valors com el respecte i la llibertat agafen un paper determinant dins d'aquestes pedagogies i, d'aquesta manera sorgeix la responsabilitat. Tu ets l'autoritat de la teva vida, el qui elegeix què fer i perquè. S'han de deixar enrere les expectatives que la societat ens ha imposat de ben petits i lluitar per allò que realment ens fa sentir realitzats i ens aporta felicitat.

Actualment es creu que la manca d'autoritat ha de derivar en caos i indisciplina, es té por a qualsevol tipus de plantejament que rebutgi l'autoritat. S'ha de considerar que quanta més llibertat i autonomia se li proporciona a un individu més responsabilitats ha de prendre. La majoria de les institucions educatives entenen l'aprenentatge com una disciplina, la disciplina de la conducta, és a dir, quan l'alumnat es comporta com l'autoritat ha establert s'afirma que aquests són disciplinats. Qualsevol comportament que surti dels cànons establerts implicarà que aquest subjecte sigui indisciplinat.

Ens parlen de tres tipus de disciplines: l'autoritària, la funcional i l'autodisciplina. L'autoritària és la que està en vigor a la majoria d'institucions educatives, les regles estan establertes per una autoritat que controla. La disciplina funcional és aquella on les regles deriven d'experiències reals, són modificades i establertes en grup, és a dir, responen a l'elecció de tots, de la comunitat. Per últim, existeix l'autodisciplina on cada persona és conscient de que cada un construeix la seva pròpia conducta.

En l'àmbit educatiu ens trobem davant de diverses postures. Hi ha professionals que creuen que l'escola ha de ser un tot on no hi ha d'haver fronteres que la separin del món exterior, que la mateixa ciutat ha de ser un espai d'aprenentatge. D'altres rebutgen la idea de l'escola "tradicional", creuen en la no escolarització i en la educació a casa. D'altres remarquen el paper tan important que juga l'escola en el procés de socialització i que, per tant, abolir-la podria ser perjudicial. Aquests però rebutgen l'educació estatal.

El que si que tenen clar és que el docent ha de ser un guia, el responsable de proporcionar totes les eines que el nen necessiti, plantejar-li dubtes, presentar-li noves experiències.

A continuació, ens centrarem en els pensadors que rebutgen l' "escola tradicional" i que en fan una potent crítica posant èmfasis al paper que ha de tenir l'autoritat dins dels espais educatius.

El terme *anarquia* molt sovint és relacionat amb conceptes com el d'incoherència i aldarull, tal i com indica la RAE. Però amb les següents teories que exposarem veurem que poc té a veure amb les paraules atribuïdes.

Reafirmem el que ens diu Cuevas (2003) en el seu llibre. Destacant que cada cop la pedagogia llibertària ha resultat menys interessant per les investigacions realitzades al voltant de les ciències de l'educació. No es pot oblidar i deixar aparcades aquestes pedagogies perquè els hi devem molts avenços com ara l'educació popular i l'autonomia dels centres d'aprenentatge.

De la mateixa manera que no podem parlar d'una sola teoria anarquista succeeix el mateix quan parlem de les teories anarquistes de l'educació. Gairebé cada pensador anarquista té la seva visió pel que fa a l'educació. Així que, extraurem alguns dels principis generals d'aquesta pedagogia seguint el pensament de Cuevas (2003) també.

- L'antiautoritarisme.

L'eix central del paradigma anarquista de la educació està totalment lligat al seu plantejament sociopolític en el qual defensa el rebuig a l'autoritat ja sigui econòmica, estatal i religiosa.

Molts cops trobem l'autoritarisme a les institucions i accions educatives amb l'objectiu de que els aprenents el reproduïxin en el seu futur, impedit d'aquesta manera l'emancipació del sistema capitalista. L'objectiu és evitar la utilització d'autoritarisme per educar, desenvolupar un aprenentatge basat en l'autonomia i la llibertat, deixant la submissió de banda.

Cal dir, que l'anarquisme diferencia dos tipus d'autoritarisme, el negatiu i el positiu: el primer seria aquell que naix de relacions arbitràries de poder i que vol aconseguir la

submissió mitjançant l'obediència. I el positiu faria referència a aquell autoritarisme moral que es basa en el reconeixement dels sabers de certes persones que desperten admiració i s'accepta la seva autoritat perquè s'entén que ajuda al creixement autònom de l'aprenent.

L'objectiu final de l'antiautoritarisme aplicat a la educació és que l'alumnat pugui conduir la seva vida lliurement sense deixar-se oprimir ni explotar. El punt en comú entre les diverses interpretacions de les teories llibertàries de l'educació és que la llibertat es construeix mitjançant llibertat, només una educació que ensenya als aprenents a ser lliures pot aconseguir persones lliures. Així doncs, creiem necessari suprimir les imposicions i les ordres als espais educatius per evitar fomentar la submissió i l'obediència.

Totes les teories llibertàries rebutgen l'autoritarisme com a principi pedagògic, però podem trobar un posicionament més escrupolós respecte a l'autonomia i la llibertat de l'individu i unes altres que insisteixen en la legitimitat del moldejament de l'alumnat a través de la societat. Més endavant posarem dos exemples per tal de diferenciar aquestes dues corrents.

- L'educació integral.

Aquest és el segon principi que trobem en comú dins de les diverses teories. Seguint a Silvio Gallo (1998) entenem que l'objectiu d'aquesta educació és aconseguir una igualtat d'oportunitats per cada ésser humà i el dret de poder desenvolupar de la forma més completa totes les seves facultats físiques i intel·lectuals. Aquesta idea naix amb l'il·luminisme que concep a l'ésser humà com a ésser total, resultat de multiplicitat de fases que s'articulen en harmonia: la intel·lectual, la física i la moral.

Les societats desiguals es basen en aquesta separació del treball intel·lectual i el treball manual, aquesta divisió s'accentua extraordinàriament en la societat capitalista perjudicant negativament als treballadors.

Gallo explica que Proudhon i Bakunin proposen la idea anarquista d'educació integral per superar el procés d'alienació en el que es troben els treballadors. L'educació integral consisteix en educar a la persona sense separar el treball manual del treball intel·lectual, així com educar per la vida social. Aquests dos pensadors no autoritaris, però, discrepen amb la forma en com s'ha d'aplicar aquesta educació integral. El primer proposa el

treball artesanal i polític i Bakunin defensa una educació emancipadora basada en el desenvolupament científic de la raó.

Als centres educatius actuals ja s'ha perdut gairebé del tot la integració entre el treball manual i el treball intel·lectual, si que és cert que als Cicles Formatius o a certs estudis universitaris encara veiem quelcom que hi és present. Però la base de la nostra educació es separar completament aquests dos camps. Pràctica i teoria sempre van de la mà, a més a més, l'alumnat és capaç d'assolir més fàcilment els coneixements si viu tot allò que se li ha estat explicant amb un llibre. Seguint dins de la visió anarquista, sembla ser que no interessa preparar-nos per a la vida social.

- L'autogestió pedagògica.

El tercer i últim principi a destacar. L'anarquisme proposa una pràctica educativa autogestionada on el control de l'educació recaigui sobre els individus de l'escola o del grup educatiu.

L'autogestió pedagògica suposa la capacitat de construir espais educatius per part dels centres anarquistes amb mitjans propis com ara escoles, ateneus, etc. L'autoorganització dels estudis per part del grup, és a dir, un treball entre alumnes i professors. L'autogestió dels aprenentatges mitjançant l'esforç dels alumnes utilitzant l'autodidactisme, tècniques d'investigació i treball grupal.

Els espais educatius llibertaris tenen que ser autònoms i independents, no tenen que dependre de les subvencions ni del control de l'Estat i han de tenir un professorat propi. El currículum es defineix pel mateix grup que forma l'escola, aquests decidiran quins coneixements són útils i valuosos o no per motivar el creixement en llibertat de les persones, per tant, ni l'Estat ni l'església poden influir en aquestes eleccions.

Aquí sorgeixen certes dificultats ja que la necessitat de recursos econòmics per la creació d'aquests espais lliures és quelcom latent i que s'haurà de resoldre. És totalment legítim rebutjar la dependència econòmica de l'Estat per tal de que aquest no influeixi en cap moment ni en la selecció de matèries que posteriorment s'impartiran ni amb el funcionament del centre.

Sembla força evident que l'Estat no subvencioni escoles en les quals l'objectiu buscat és que els estudiants d'aquestes esdevinguin persones crítiques capaces de transformar

tot allò que creguin necessari. D'altra banda, també seria incoherent que les escoles llibertàries acceptessin qualsevol tipus de suport econòmic per part de l'Estat quan un dels seus principis fonamentals és l'antiestatisme. En aquest punt s'obre una escletxa davant les dificultats econòmiques reals de crear espais educatius llibertaris.

Després d'haver explicat breument els principis generals de les pedagogies llibertàries és el moment de submergir-se en dos dels corrents més rellevants dins d'aquestes:

Les teories anarquistes de l'educació de caràcter no directiu.

Per tal d'explicar aquesta primera vessant s'agafa com a referència el neutralisme pedagògic que va sorgir a principis de segle dins de l'anarquisme espanyol i va tenir una gran força a la seva època. Planteja que l'educació no ha de transmetre cap ideologia, és a dir, ha de ser neutral en quant a valors i continguts, ja que entenen que un alumne educat en llibertat triarà per ell mateix el millor camí per la seva alliberació.

El principal difusor d'aquesta corrent va ser Ricardo Mella Cea (1861-1925), enginyer i audaç propagandista de l'anarquisme a les terres andaluses i gallegues. La defensa de l'individu té un paper fonamental en el seu ideari, no en un sentit egoista sinó en un sentit llibertari, ja que l'Estat anul·la les diverses característiques de les persones i, en conseqüència s'ha de defensar.

Segons el seu punt de vista, els fins no justifiquen els mitjans, així doncs, remarca que si volem persones lliures hem d'educar amb llibertat, si volem persones solidaries hem d'educar amb la solidaritat i el mateix amb la igualtat. Mella va desenvolupar teòricament el model de l'Escola Neutral on només s'ensenyin les veritats indiscutibles provades per la ciència experimental i que mostri les diverses teories explicatives, però que no n'ensenyi cap com a vertadera per evitar el dogmatisme.

La seva idea es resumiria en deixar als nens i nenes en total llibertat d'elecció, només se'ls hi proporcionaran les diferències socials i polítiques i a partir d'aquí seran ells els qui decidiran.

Segons aquests, la ensenyança ha de ser antidogmàtica escapant de tot tipus d'adoctrinament, respectant la llibertat individual del pensament.

Els neutralistes critiquen el model de Ferrer ja que, segons ells, acabava sent dogmàtic i es recolzava amb les idees que ell anomenava racionals i científiques per justificar i convèncer a l'alumnat de les propostes anarquistes.

Hi va haver un intent de dur a terme un centre anomenat "La Escuela Neutra" a Astúries però els plantejaments de l'escola neutral van tenir molt poc desenvolupament de caràcter pràctic per part dels seus principals defensor espanyols.

L'altra posició a adoptar davant les teories de caràcter no directiu que es tractarà i no menys important és:

Les teories anarquistes de l'educació de caràcter sociopolític.

Aquestes teories defensen que l'educació ha de tenir una forta orientació social. No s'entén la llibertat individual al marge de la llibertat social o en contraposició amb aquesta

L'educació, segons els defensor d'aquesta corrent, no pot partir de la llibertat ja que la llibertat no és un principi, s'ha de construir socialment perquè si es parteix d'aquest és possible que no s'arribi a obtenir-la, pot donar-se que les persones no prenguin el millor camí per al seu alliberament perquè inevitablement es veuran influenciades per l'entorn. Pot ésser que els individus segueixin creient en tot allò que el sistema s'encarrega d'introduir a les ments, pot ésser que si no es fa res al respecte per despertar la necessitat de qüestionar les coses cadascú segueixi per la senda i potser també, la més còmoda i fàcil, que es posada a l'abast de gairebé tothom.

Partint d'aquí, és a dir, de l'acceptació que no existeix l'educació neutral i que la política marca un paper important dins d'aquest corrent. L'educació anarquista ha d'educar pel compromís moral i polític de transformació de la societat, no pot renunciar a transmetre ideologia perquè sinó la societat capitalista inculcarà la seva pròpia sobre els aprenents.

Dins d'aquesta línia de l'educació de caràcter sociopolític trobem diversos plantejaments, aquells que proposen un ensenyament científic i racional que aposten per una pressa de posició en la societat (ensenyança racionalista) i els que proposen una pedagogia de la confrontació que eduqui als lluitadors socials contra l'Estat i el Capital. A continuació parlarem sobre les idees educatives de Ferrer i Guàrdia que estaria dins

del primer plantejament, l'ensenyança racionalista, i dins de les teories de caràcter sociopolític.

Francesc Ferrer i Guàrdia

Les idees pedagògiques de Ferrer són les bases del que s'anomena l'ensenyament racionalista i, a més a més, van ser les que van orientar la funció educativa de l'Escola Moderna. Aquesta corrent es va expandir per tot el món a partir de la seva execució. Podríem dir que va ser el propagador de l'ensenyament racionalista, defensava per damunt de tot la llibertat de l'individu, mort afusellat el 13 d'octubre 1909. Aquest fet va comportar sèries conseqüències dins i fora d'Espanya, es parla de Ferrer com el màrtir del pensament.

Les influències ideològiques que rep Ferrer són les de l'anarquisme, el positivisme i el lliure pensament laïcista de la nova modernitat de finals del segle XIX i principis del XX, en la que pesa la seva pertinença a la maçoneria.

Fa una primera reflexió dels models pedagògics vigents en el moment (ensenyament laic estatal al estil francès i ensenyament religiós), i no el satisfan perquè obeeixen els interessos de l'Estat i de l'Església.

Ferrer també defensa que la preocupació del govern d'estendre l'ensenyament a les capes populars rau en l'aparició de la necessitat de mà d'obra qualificada per tal de millorar la producció. Així doncs, l'escola estatal és un mitjà de dominació burgesa per a controlar la mentalitat de la classe obrera, i l'escola confessional una manera de seguir transmetent i inculcant les supersticions religioses per evitar l'alliberament del poble.

Per evitar aquesta manipulació política és necessari basar l'educació sobre la ciència positiva, que ell anomena ensenyament científic i racional. El principal objectiu de l'escola ha de ser que el jovent conegui l'origen de la desigualtat econòmica, la falsedat de les religions a la llum de la ciència, l'error del patriotisme, del militarisme i de l'esclavitud que suposa la submissió a l'autoritat.

L'ideari pedagògic de Ferrer es decanta clarament pel paper de creació de consciència sociopolítica de l'escola. En els seus escrits aposta pel naturisme pedagògic, és a dir, deixar que la naturalesa operi en els alumnes, que es desenvolupin sense repressions,

però amb l'objectiu final de que aquest respecte per l'evolució de la canalla porti a formar persones que es comprometin en la revolució social.

La coeducació de sexes i de classes també tenen un paper important en el programa de l'ensenyament racionalista al ser conscient de l'opressió en la que està sotmesa la dona en la seva època. Tot això promourà la igualtat futura i que la dona vagi sortint, poc a poc, del seu aïllament a casa. Pel que fa a la coeducació de classes Ferrer afirma que als infants rics educats a les escoles privades se'ls hi ensenya a conservar els privilegis i a les escoles per als infants pobres se'ls hi ensenya odi i lluita entre classes. Vol trencar amb aquesta situació, els pàrvuls han d'aprendre a ser adults i a partir d'aquí cada una de les persones declararà la seva rebel·lia.

Un altre tret fonamental d'aquesta teoria de l'educació és el valor que pren el nen. La educació dels nens ha de servir per cobrir les seves necessitats físiques, intel·lectuals i morals. I no imposar idees que serveixen per mantenir l'ordre social. Per això no existeixen càstigs ni premis a l'escola racionalista i el joc passa a ser una eina de gran rellevància en el procés educatiu.

Ferrer rep crítiques per part de certs autors respecte a l'aplicació del seu ideari pedagògic a l'Escola Moderna. Perquè, segons aquests, pareixia que hi hagués un adoctrinament ideològic revolucionari.

Cal contextualitzar l'ensenyament racionalista, en aquells temps es va convertir en la bandera dels revolucionaris i dels anarquistes i, per tant, el respecte absolut a la independència del nen era un objectiu que no es veia incompatible amb la formació de futurs rebels.

Tractarem l'experiència concreta de l'Escola Moderna segons la perspectiva Cuevas (1999). L'Escola Moderna de Barcelona va funcionar de l'any 1901 al 1906. Ferrer posa en marxa l'escola gràcies a una quantia important de diners que provenen d'una antiga alumna seva de França, Ernestine Meunié. Quan torna a Catalunya després del seu exili a França contacta amb un grup d'intel·lectuals, professors universitaris, republicans radicals, maçons i militants anarquistes per crear un Patronat Escolar que promoguéssin l'Escola Moderna. A l'agost de 1901 s'inaugura l'Escola Moderna a Barcelona.

L'autor Ángel Cappelletti (2010) escriu que un dels fins perseguits per Ferrer dins de l'Escola Moderna és aconseguir que els nenes i les nenes siguin persones instruïdes,

justes, verídiques i lliures de prejudicis. Ensenyar els vertaders deures morals, entenent sempre que, no hi ha deures sense drets. El primer tret característic de l'Escola Moderna, com ja hem dit, és l'ensenyament racional i científic. Excloure el dogma religiós i la mitologia que conformava la base de tota educació tradicional. El debat que sorgeix al voltant de si és o no convenient que a les escoles llibertàries hi hagi d'haver cert "adoctrinament" té la seva arrel en l'afirmació de que l'home és bo per naturalesa, pensament de Rousseau enfront del determinisme social de Hearbart.

S'ensenyava geografia, física, química, llengua castellana i francesa, literatura, història, matemàtiques i dibuix, solfeig i cant. Existien dos classes o nivells: preparatori o superior, on es mesclaven alumnes de diferents edats. S'utilitzaven materials didàctics importats en bona part de França, moderns i encaminats sobre tot cap a l'observació i experimentació: mapes, lamines, material de projecció i molts d'altres. Les activitats extraescolars tenien una gran importància, realitzant-se molt sovint visites a museus i fàbriques. Els jocs, els passejos i excursions eren molt habituals dins del centre educatiu.

Una altra característica fonamental de l'Escola Moderna és el caràcter social i cultural que té. No persegueix adaptar a l'alumnat a la societat existent, sinó que vol preparar-lo per a que aquests tinguin una visió crítica del món que els envolta i que estiguin capacitats per transformar-lo. S'entén que no vol incitar al jovent a la rebel·lia ni a la lluita de classes, però si aquests en ser adults veuen oportú rebel·lar-se, desitja que amb l'educació rebuda que ho puguin fer. Tot i així, en certes cartes escrites per nens i nenes estudiants a l'Escola Moderna que podem llegir al llibre de Àngel Capelletti (2010) pareix difícil mantenir la afirmació de que no hi ha cap tipus d'adoctrinament dins de l'Escola Moderna.

Alguns dels principis bàsics dins de l'Escola Moderna eren: la convivència, el companyerisme i el clima de confiança. A banda d'un internacionalisme i fraternitat militants, utilitzant la correspondència escolar i l'intercanvi amb altres escoles per educar en la solidaritat i l'amistat. Un altre contingut educatiu important era l'educació per a la salut, que en aquella època es denominava higienisme.

El laïcisme tenia una especial importància, es rebutjava tot ensenyament religiós i es combatia la superstició i la fe. La majoria del professorat tenia poca formació docent

així que en els últims anys Ferrer es va encarregar de formar als professors per a que poguessin sostenir l'ensenyament racional.

Ferrer li dóna un gran importància al joc igual que la majoria d'escoles que surten dels paràmetres de les convencionals, veuen molt més enllà del simple fet de fer exercici. S'entén com una situació de llibertat per desenvolupar-se, per a que la canalla es posi en contacte en les tendències natives. Quelcom preparatori per a la vida, facilitant el lliure desenvolupament de cada persona. Els premis, càstigs i exàmens, també venen rebutjats, perquè quan centrem als estudiants en obtenir la millor nota, competint amb tots els companys de classe, mentre ens estem preocupant de fer això, deixem de desenvolupar i treballar moltes altres facultats.

Pel que fa a l'alumnat del centre, tot i que Ferrer apostés per la coeducació de classes, establint per a elles diversos preus de matrícula per a les diverses possibilitats econòmiques de cadascú, autors actuals com Buenaventura Delgado (1982), afirmen que l'Escola Moderna no estava mai destinada a fills d'obrers.

Aquest autor manté la tesis de que l'ideari pedagògic de Ferrer en bona part va ser contradictori en la pràctica real de l'Escola Moderna, que no va ser tan innovadora i que, lluny del respecte al nen que predicava, adoctrinava realment als seus alumnes en idees radicals com ara l'anticlericalisme, l'odia als rics i als militars, etc.

Al 1906 després de que el bibliotecari d'aquesta escola, Mateo Morral, intentés matar al rei Alfonso XIII. Ferrer i Guardia va ser engarjolat (fins que no es va provar la seva innocència) i l'escola va ser tancada per ordres governamentals. Ferrer va ser afusellat després d'haver sigut acusat sense proves d'instigar els successos de la Setmana Tràgica de Barcelona, això li va acabar de donar una rellevància internacional i el va convertir en el màrtir de l'educació racionalista i llibertària.

El model de l'Escola Moderna va impulsar innumerables experiències similars, portades a terme pel moviment obrer arreu del món, però sobretot a Espanya i als Estats Units.

Conclusions

Amb la realització d'aquest article volem deixar clar el rebuig total cap a una educació dominada i gestionada per un sistema capitalista, la postura adoptada es situa dins del paradigma de la ideologia anarquista. No volem ser engranatges del sistema, volem ser el motor de canvi. Per això, donant a conèixer i plantejant les diverses alternatives possibles assumim la dificultat que suposa realitzar un canvi tan radical en les institucions educatives actuals i en el funcionament general del sistema.

Tenint clar que l'objectiu final de les pedagogies llibertàries de caràcter sociopolític és educar en el compromís social i polític i que la idea general és aconseguir la llibertat col·lectiva respectant l'autonomia individual però remarcant que aquesta no té cap sentit per sí sola. Una educació socialista llibertària educa per a la llibertat, però també per al compromís. Adoptar una postura no directiva significa deixar que la societat s'encarregui de la formació sociopolítica dels individus. Tot això ens fa afirmar que la teoria no directiva en definitiva serveix als interessos polítics del capitalisme, que alimenta als individus adaptats a aquests, que només procura el desenvolupament individual deixant fora el desenvolupament col·lectiu i social. Per tal de construir col·lectivament la llibertat hem d'anar eliminant poc a poc l'autoritat.

Som conscients que l'adopció d'aquesta postura dins del paradigma de l'educació pot portar com a conseqüència una crítica que afirma el caire dogmàtic i autoritari de les idees defensades per les teories anarquistes de caire sociopolític.

És aquí on ens hem de parar a pensar el paper que té l'autoritat en el procés d'aconseguir la llibertat col·lectiva, és a dir, entenent l'autoritat com a limitador social del individualisme i no com una autoritat opressora basada sobre sí mateixa, amb l'objectiu de dominar a algú o com una autoritat que tendeixi a conservar el privilegi que té en propietat.

Partir de l'autoritat significa acceptar que formem part d'un col·lectiu i que per tant acceptem les responsabilitats que d'aquesta se'n desprenen. Es vol substituir poc a poc l'autoritat del "tutor, professor, adult" per una autoritat natural que sorgeix de la comunitat. Una disciplina que no està basada en la coerció de les lleis i normes legals, sinó en la persuasió i el la coacció moral del grup, una autoritat basada en els acords col·lectius. És a dir, quan una persona pren un acord és de sentit comú i de respecte a la

resta acceptar-lo. Entenem com a autoritat allò que està sobreentès abans de decidir-ho, per exemple, viure en el capitalisme, ningú et pregunta si hi vols viure, sinó que és una imposició que suposa la misèria de la majoria respecte el benestar d'uns pocs.

La responsabilitat pren un paper determinant i és el factor que assegura un bon funcionament. El fet que cadascú assumeixi la responsabilitat de les seves accions per decisió pròpia i no mitjançant la coacció suposa que un individu quan accepta quelcom que s'ha establert per consens amb els altres membres participants ho durà a terme i, a més a més, es sentirà bé fent-ho. Per exemple, posem el cas que dos persones arriben al consens que una cuinarà i l'altra en acabar de menjar escurarà els plats. Per què no haurien de complir quelcom que ells mateixos han acceptat anteriorment sense cap autoritat en joc? Aquí apareix una autoritat, una autoritat moral que basant-se amb el respecte als altres i a un mateix ens porta a ser conseqüents amb allò que assumim per voluntat pròpia. Mitjançant aquesta autoritat, és a dir, l'auto-disciplina, aplicable en tots els àmbits inclòs l'educatiu, els individus es veuen davant d'un repte, el repte de l'autonomia, la responsabilitat i el compromís, en definitiva, la llibertat. D'altra banda, si una persona va a viure a un pis nou amb companys i companyes que no coneix on ja hi existeixen uns mecanismes de funcionament establerts, per exemple, que la persona X sempre serà l'encarregada de llençar les escombraries i que la persona Y sempre anirà a comprar. Quan arriba la persona nova i ha d'acceptar les imposicions preestablertes perquè sí, sense haver-li preguntat si li sembla bé o no el funcionament del pis, si la fa sentir bé o no. Tot això acabarà alienant-la ja que haurà d'assumir accions que no vol realitzar i li sorgiran contradiccions amb allò que està fent i allò que esperava d'ella mateixa.

L'educació "tradicional" fuig de la llibertat, transmetent que evitar la pressa de decisions i disposar d'algú que es responsabilitzi de les nostres accions ens ho farà tot més fàcil. Deixar-se portar per la corrent i lluitar per arribar simplement a complir certes aspiracions que ni tan sols nosaltres sabem. En l'actualitat la recerca de la estabilitat ha passat a ser un objectiu primordial en les nostres vides quotidianes. Qüestionar-se el funcionament de la societat, de l'educació, de tot allò que ens envoltà ens pot fer sortir de la nostra zona de confort i perdre la estabilitat tan apreciada. Per això hem de fer un esforç per analitzar-ho tot i pensar en les possibles alternatives a tot allò que no ens fa sentir bé, en el cas d'aquest article és l'educació que al fi i al cap és tot perquè

l'educació, l'aprenentatge no es dona només a les aules, també al carrer, a casa amb la família.

Sota el nostre parer és evident que s'hagi de qüestionar tot independentment de les teves necessitats, però gairebé sempre ens comencen a qüestionar les coses quan sorgeix una necessitat. Hem d'acceptar que segurament la majoria de les persones que tenen un accés assegurat a la universitat per la seva capacitat econòmica tindran menys motius per qüestionar el funcionament d'aquesta ja que no en rebran cap conseqüència directa. En canvi, aquella que no ha pogut accedir a la universitat per manca de recursos econòmics, més probablement, intentarà buscar una alternativa per cobrir les seves necessitats.

Agafant de la mà l'educació llibertària aspirem a l'abandonament de la por a allò desconegut, a plantejar noves experiències, a apostar per la diferència, pel desajustament amb el sistema.

Per l'actual sistema educatiu educar per la democràcia suposa ensenyar que és la participació constitucional en la democràcia formal. Però no se'ns explica que una participació de base en moviments socials i no en institucions representatives existeix i hi és present.

L'educació ha de ser facilitar l'excés a la informació i als coneixements promovent un desenvolupament de persones crítiques i implicades en el progrés sostenible del seu entorn. Hem d'aprendre a aprendre. Un espai educatiu ha de ser un espai de creixement personal.

La situació que trobem als nostres centres educatius és un reflex de la societat, una societat que prioritza els interessos materials per sobre dels educatius, la competició per sobre de la cooperació i l'individualisme per sobre del bé comunitari.

El sistema educatiu actual és a la vegada un sistema d'exclusió social. Ell mateix fa una selecció que divideix entre aquells que podran arribar a la èlit de la societat, ja sigui aconseguint certs títols universitaris i aquells altres que es dedicaran a complir amb els treballs més precaris perquè no han disposat de cap oportunitat. Llegint un article de Ignacio Escolar (2013) on parla sobre l'últim informe PISA podem apreciar les desigualtats socioculturals existents que sorgeixen a partir de les desigualtats econòmiques entre les diverses famílies. Hi ha una gran diferència entre els alumnes

procedents de classes benestants i els alumnes de famílies més pobres, això es dona perquè la educació rebuda a casa d'uns i altres és totalment diferent. Segurament a les famílies de les capes més baixes de la societat cap dels genitors hauran pogut estudiar en el seu temps, al contrari, de les famílies benestants. Tot això es reflecteix amb els fills ja que l'educació com hem dit no es dona sols a l'escola, sinó que el paper de la família és determinant.

Amb aquets treball de reflexió i debat no es busca culpabilitzar als professors i professores, aquests també acaben sent limitats per l'Estat, són corretges de transmissió del sistema dins de la perspectiva anarquista. Els hi falta autonomia en molts els sentits, no podran sortir mai del currículum preestablert ni podran evitar avaluar-nos havent-nos de comparar tot i que no els hi sembli adequat s'hi veuran obligats. Aspirem a que cada persona que llegeixi això faci un anàlisi de totes les teories exposades, de totes les crítiques realitzades i que, a partir d'aquí, tingui ganes de continuar investigant i participant en el procés de canvi i no cap al conformisme. Desitgem que aquest article sigui la guspira que t'encengui per qüestionar-t'ho tot.

BIBLIOGRAFIA

Cappelletti, A. (2010). *Francisco Ferrer y la pedagogía libertaria*. Tenerife/Madrid: Tierra de Fuego/laMalatesta.

Cuevas, F. (1999) (2003). *Sobre la noviolencia, anarquismo y educación*, Jerez de la Frontera: Edición del Autor. *Anarquismo y educación. La propuesta sociopolítica de la pedagogía libertaria*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo.

Doin, G. (2012). *La Educación Prohibida*. 2015, de Reevo Sitio web: <https://www.youtube.com/watch?v=-1Y9OqSJKCc>

Dufour,A. (1997). *Viva la Escuela Moderna*. 2015, de TVE Sitio web: <https://www.youtube.com/watch?v=TUHLrYluhXw>

Escolar, I. (1013). *No es la ley educativa, es la desigualdad y la historia*. 2015, de El Diario. Sitio web: http://www.eldiario.es/escolar/PISA-educativa-desigualdad-economica-historia_6_203739629.html

Gallo, S. (otoño 1998). *Por una pedagogía del riesgo*. Libre Pensamiento, 28, 6-10.

La revista seleccionada per realitzar la publicació d'aquets article és la “Revista Catalana de Pedagogia” ja que tal i com indica el títol, aprofundeix en la temàtica central del nostre treball. En el cas del article ens centrem en les pedagogies llibertàries així que hem vist oportú triar-la per tal d'exposar-les aquí aprofitant l'oportunitat d'aprofundir en aquesta temàtica obrint les portes a nous temes d'investigació.